

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Capitularia Regvm Francorum

Additae sunt Marculfi monachi & aliorum formulae veteres, & Notae
doctissimorum virorum

Baluze, Etienne

Parisiis, 1677

Capitularia Karlomanni Principis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-19366

**KARLOMANNI PRINCIPIS
CAPITVLARE PRIMVM**

Datum anno Christi DCCXLII. in plena synodo.

Lib. v. Ca-
pitular. c.
2.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Ego Karломannus Dux & Princeps Francorum anno ab incarnatione Christi DCCXLII. XI. videlicet Kalendas Maias cum consilio seruorum Dei & optimatum meorum Episcopos qui in regno meo sunt cum Presbyteris ad Concilium & synodum pro timore Christi congregavi, id est, Bonifacium Archiepiscopum, & Burchardum, & Regenfridum, & Vuintanum, & Vuitbaldum, & Dadanum, & Eddanum, ac reliquos Episcopos, cum Presbyteris eorum, ut mihi consilium dedissent quomodo lex Dei & ecclesiastica religio recuperetur, quæ in diebus præteritorum Principum dissipata corruit, & qualiter populus Christianus ad salutem animæ pervenire possit, & per falsos sacerdotes deceptus non pereat.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. **D**E Episcopis in Germania constitutis, & de synodo singulis annis congreganda.
2. *Vt Clerici arma non trahant, neque ad exercitum pergant, præter eos qui sacrorum causa electi fuerint. Item ut à venationibus abstineant.*
3. *Vt Presbyteri parrochiarum Episcopo suo sint subiecti, & ministerij sui rationem illi reddant; paratique sint ad illum in visitatione suscipiendum. Ab illo chrisma novam accipiant; illam castitatis, vite, fidei, & doctrine sue testem habeant.*
4. *Vt ignoti Episcopi ac Presbyteri sine probatione ad ministerium non admittantur.*
5. *Vt Episcopus cum Comite provideat ne populus paganas observationes faciat.*
6. *De pana Clericorum vel monachorum aut monialium que in fornicationem inciderint.*
7. *Vt Presbyteri & Diaconi sacris non utantur, sed casulis. Et ut in domo sua mulieres non habeant. Item ut monachi & moniales juxta sancti Benedicti regulam vivere studeant.*

INCIPIVNT SVPRASCRIPTA CAPITVLA ET EORVM TEXTVS.

De Episcopis in Germania constitutis, & de synodo singulis annis congreganda.

ITaque per consilium sacerdotum & optimatum meorum ordinavimus super eos Archiepiscoporum Bonifacium, qui est Missus sancti Petri. Statuimusque per annos singulos synodum congregari, ut nobis præsentibus canonum decreta & Ecclesiæ jura restaurentur, & religio Christiana emendetur. Et fraudatas pecunias Ecclesiarum Ecclesiis restituumus. Falsos verò Presbyteros vel fornicatores Diaconos & Clericos de pecuniis Ecclesiarum abstulimus, & degrada-

Tom. I.

vimus, & ad poenitentiam coëgimus.

Vt Clerici arma non trahant, neque ad exercitum pergant, præter eos qui sacrorum causa electi fuerint. Item ut à venationibus abstineant.

II. Servis Dei per omnia omnibus armis VII. 12; maturam portare vel pugnare aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibuimus, nisi illis tantummodo qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, & sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt, id est, unum vel duos Episcopos cum capellanis Presbyteris Princeps secum habeat, & unusquisque Præfectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata con-

K

VII. 115. fitentibus iudicare & indicare poenitentiam possit. Necnon & illas venationes & silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus. Similiter ut accipitres & falcones non habeant.

Vt Presbyteri parochiarum Episcopo suo sint subiecti, & ministerij sui rationem illi reddant; paratque sint ad illam in visitatione suscipiendam. Ab illo chrisma novum accipiant. Illum castitatis, vite, fidei, & doctrine sue regem habeant.

VII. 116. III. Decrevimus quoque juxta sanctorum canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans Episcopo subiectus sit illi in cuius parochia habitat; & semper in quadragesima rationem & ordinem ministerij sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus & ordine Missarum, ipsi Episcopo reddat & ostendat. Et quodcumque jure canonico Episcopus circumeat parochiam ad confirmandos populos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum, cum collectione & adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in cena Domini semper novum chrisma ab Episcopo quarat. Et ut Episcopo testis adlistat castitatis & vite & fidei & doctrine illius.

Vt ignoti Episcopi ac Presbyteri sine probatione ad ministerium non admittantur.

VII. 116. IV. Statuimus etiam ut secundum canonicam cautelam omnes undecumque supervenientes ignotos Episcopos vel Presbyteros ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus.

Vt Episcopus cum Comite provideat ne populus paganas observationes faciat.

VII. 118. V. Decrevimus quoque ut secundum canones unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem gerat, adjuvante Graphione, qui defensor Ecclesie ejus est, ut populus Dei paganas non faciat, sed ut omnes spurcitas gentilitatis abiciat

& respuat, sive profana sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive phylacteria & auguria, sive incantationes, sive hostias immolatas, quas stulti homines juxta Ecclesias ritu pagano faciunt, sub nomine sanctorum martyrum vel confessorum, Deum & suos sanctos ad iracundiam provocantes; sive illos sacrilegos ignes, quos nefrater vocant, sive omnes, quocumque sunt, paganorum observationes diligenter prohibeant.

De pena Clericorum vel monachorum ac monialium que in fornicationem inciderint.

V. Statuimus similiter ut post hanc synodum, que fuit x. Kalendas Maias, VII. 100. ut quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, ut in carcere poenitentiam faciat in pane & aqua. Et si ordinatus Presbyter sit, duos annos in carcere permaneat, & antea flagellatus & scorticatus videatur, & post Episcopus adaugeat. Si autem Clericus aut monachus in hoc peccatum inciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, vertentem annum ibi poenitentiam agat. Similiter & nonne velata eadem poenitentia contineantur, & radantur omnes capilli capitis ejus.

Vt Presbyteri & Diaconi sagis non utantur, sed casulis. Et in domo sua mulieres non habeant. Item ut monachi & moniales juxta sancti Benedicti regulam vivere studeant.

VII. Decrevimus quoque ut Presbyteri vel Diaconi non sagis, laicorum more, sed casulis utantur ritu servorum Dei. Et nullus in sua domo mulieres habitare permittat. Et ut monachi & ancille Dei monasteriales juxta regulam S. Benedicti cœnobita vel xenodochia sua ordinare, gubernare, & vivere studeant, & vitam propriam degere secundum predicti patris ordinationem non negligant.

KARLOMANNI PRINCIPIS
 CAPITVLARE SECVNDVM

Datum anno Christi DCCXLIII. apud Liptinas.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. **D**E prioris synodi capitulis communi consensu receptis & approbatis.
2. De pecunia ecclesiastica sub precario & censu in subsidium exercitus prestanda.
3. De incestis matrimoniis; & ut mancipia Christiana paganis non tradantur.
4. Vt qui paganus observationes in aliqua re fecerit; quindecim solidis multetur.

INCIPIVNT PRÆDICTA CAPITVLA ET EORVM TEXTVS.

De prioris synodi capitulis communi consensu receptis & approbatis.

Lib. v. Capitular. c. 1.

I. M Odò autem in hoc synodali conventu, qui congregatus est ad Kalendas Martias in loco qui dicitur Liptinas, omnes venerabiles sacerdotes Dei & Comites & Præfecti prioris synodi decreta consentientes firmaverunt, seque ea implere velle & observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis clerus, Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi, cum reliquis Clericis, suscipientes antiquorum patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica jura moribus & doctrinis & ministerio recuperare. Abbatem verò & monachi receperunt regulam sancti patris Benedicti, ad restaurandam normam regularis vite. Fornicatores namque & adulteros Clericos, qui sancta loca vel monasteria antè tenentes coinquinaverunt, præcepimus inde tollere & ad penitentiam redigere. Et si post hanc definitionem in crimen fornicationis vel adulterij ceciderint, prioris synodi iudicium sustineant. Similiter & monachi & nonne.

De pecunia ecclesiastica sub precario & censu in subsidium exercitus prestanda.

II. Statuimus quoque cum consilio fervorum Dei & populi Christiani, propter imminetia bella & persecuciones ceterarum gentium quæ in circuitu nostro sunt, ut sub precario & censu aliquam partem ecclesiastice pecunie in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est, duodecim denarij, ad

Tom. I.

Ecclesiam vel monasterium reddantur, eo modo ut si moriatur ille cui pecunia comodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia revesita sit. Et iterum, si necessitas cogat, aut Princeps jubeat, precarium renovetur, & rescribatur novum. Et omnino observetur ut Ecclesiæ vel monasteria penuriam & paupertatem non patiantur quorum pecunia in precario præstita sit. Sed si paupertas cogat, Ecclesiæ vel domui Dei reddatur integra possessio.

De incestis matrimoniis & ut mancipia Christiana paganis non tradantur.

III. Similiter præcipimus ut juxta decreta canonum adulteria & incesta matrimonia, quæ non sunt legitima, prohibeantur & emendentur Episcoporum iudicio. Et ut mancipia Christiana paganis non tradantur.

Vt qui paganus observationes in aliqua re fecerit, quindecim solidis multetur.

IV. Decrevimus quoque, quod & pater meus antè præcipiebat, ut qui paganus observationes in aliqua re fecerit, multetur & damnetur quindecim solidis.

INDICVLVS SVPERSTITIO-
 NVM ET PAGANIARVM.

- I.** **D**E sacrilegio ad sepulchra mortuorum.
- II.** De sacrilegio super defunctos, id est, dadisitas.
- III.** De spurcalibus in Febr.
- IV.** De casulis, id est, fanis.
- V.** De sacrilegiis per Ecclesias.
- VI.** De sacris silvarum, quæ Nymidas vocant.
- VII.** De his quæ faciunt super petras.

K ij

VIII.	De facris Mercurij vel Iovis.	XXI.	De lunæ defectione, quod dicunt Vinceluna.
IX.	De sacrificio quod fit alicui sanctorum.	XXII.	De tempestatibus & cornibus & cocleis.
X.	De phylacteriis & ligaturis.	XXIII.	De fulcis circa villas.
XI.	De fontibus sacrificiorum.	XXIV.	De pagano cursu, quem Yrias nominant, scissis pannis vel calceis.
XII.	De incantationibus.	XXV.	De eo quod sibi sanctos fingunt quoslibet mortuos.
XIII.	De auguriis, vel avium vel equorum vel bovum stercore, vel sternutatione.	XXVI.	De simulacro de consparfa farina.
XIV.	De divinis vel fortilegis.	XXVII.	De simulacris de pannis factis.
XV.	De igne fricato de ligno, id est, nodfyr.	XXVIII.	De simulacro quod per campos portant.
XVI.	De cerebro animalium.	XXIX.	De ligneis pedibus vel manibus pagano ritu.
XVII.	De observatione pagana in foco vel in inchoatione rei alicujus.	XXX.	De eo quod credunt quia feminae lunam commentent, quod possint corda hominum tollere juxta paganos.
XVIII.	De incertis locis quæ colunt pro facris.		
XIX.	De petendo quod boni vocant S. Mariæ.		
XX.	De feriis quæ faciunt Iovi vel Mercurio.		

CAPITVLARE INCERTI ANNI

Datum in synodo cui interfuit Bonifacius apostolicæ sedis Legatus, circa annum Christi DCCXLIV.

Nunc primum editum ex veteri codice MS. bibliotheca Thuane.

EX CONCILIO REGVM, QVIBVS LEGATVS ROMANÆ SEDIS INTERFVIT BONEFATIVS.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. D e exposito infante.	15. De libertis, ut non sint testes.
2. De trigessimis mortuorum.	16. De commutatione.
3. De muliere enixa.	17. De fidejussore.
4. De Clericis qui comam nutriunt.	18. De personis judiciorum.
5. De sacerdotibus qui demigrant.	19. De agnatis & cognatis.
6. De loco laicorum in Ecclesia.	20. De falsa moneta.
7. De servis Clericorum.	21. De homicidis ad Ecclesiam confuzientibus.
8. De invasoribus rerum Ecclesie.	22. De latronibus.
9. De regula collectarum.	23. De die dominico.
10. De professione sacerdotum.	24. De empto à fure.
11. De testamento sacerdotum.	25. De alieno animali occiso.
12. De Archidiaconis.	26. De compositione incensa domus.
13. De compositoribus cautionum.	27. De via convicinali.
14. De modo sacramenti.	28. De rebus commendatis incensis.

INCIPIVNT PRÆDICTA CAPITVLA ET EORVM TEXTVS.

De exposito infante.
SI expositus ante Ecclesiam cujuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat collector epistolam. Et si is qui collectus est, intra decem dies quæsitus agnitusque non fuerit,

Lib. VI. Capitularium ad. c. 144.

securus habeat qui collegit. Sanè qui post prædictum tempus ejus calumniator extiterit, ut homicida damnabitur, sicut patrum sanxit auctoritas.

De trigefimo mortuorum.

VI. 158. II. Fideles pro defunctis amicis jejunia & oblationes triginta diebus adimpleri faciant, & mortuum super mortuum non ponant, nec ossa defunctorum super terram dimittant. Quòd si fecerint, canonicæ sententiæ subjacebunt.

De muliere enixa.

VI. 107. III. Cum enixa fuerit mulier, si statim actura gratias intrat Ecclesiis, nullo hinc peccati pondere gravatur. Voluptas enim carnis, non dolor, in culpa est; in prolis verò prolatione gemitus est. Si itaque enixam mulierem prohibemus intrare Ecclesiam, ipsam ei poenam suam in culpam deputamus.

De Clericis qui comam nutriunt.

VII. 234. IV. Sancitum est ut Clerici qui comam nutriunt, ab Archidiacono, etsi noluerint, inviti detondeantur. Vestimenta verò vel calciamenta eis, nisi quæ religionem deceant, habere non liceat.

De sacerdotibus qui demigrant.

VII. 245. V. De sacerdotibus qui suos titulos absque licentia Episcopi dimittunt aut dimiserunt statutum est ut tamdiu à communionem habeantur alieni quousque ad suos titulos revertantur.

De loco laicorum in Ecclesia.

VII. 279. VI. Laici secus altare intra cancellos tam ad vigilias quam ad Missas stare penitus non præsumant.

De servis Clericorum.

VII. 290. VII. Ecclesiarum servos vel Episcoporum vel Clericorum à iudicibus vel actoribus publicis in diversis angariis fatigari divina prohibemus auctoritate. Si quis verò iudicum vel actorum Clericum aut servum clericalem Ecclesiæ in publicis vel privatis negotiis voluerit occupare, ab Ecclesia cui impedimentum facit efficiatur extraneus.

De invasoribus rerum Ecclesiæ.

VII. 265. 409. VIII. Qui reiculam Ecclesiæ petierit à Regibus, & horrendæ cupiditatis impulsu egentium substantiam rapuerit, irrita habeantur quæ obtinent, & ipsi ab Ecclesia quam spoliare cupiunt excludantur.

De regula collectorum.

VI. 66. VII. 412. IX. Nullus in precibus nisi ad Patrem dirigat orationem, secundum illud: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo.* Et ut prius eas cum instructionibus tractet.

De professione sacerdotum.

X. Quando Presbyteri vel Diaconi per parrochias constituuntur, oportet eos Episcopo suo professionem facere.

De testamento sacerdotum.

XI. Presbyteri post ordinationem suæ paupertatis prædia comparantes, testamenta Ecclesiis confirmant. Sin aliter, ut fraudatores teneantur.

De Archidiaconis.

XII. Prævideant Episcopi ne cupiditas Archidiaconorum suorum culpas nutriat, quia multis modis mentitur iniquitas sibi.

De compositoribus canticorum.

XIII. Qui in blasphemiam alterius cantica composuerit, vel qui ea cantaverit, extra ordinem iudicetur. Nam lex huiusmodi præcipit exiliari.

De modo sacramenti.

XIV. Omne sacramentum in Ecclesia & super reliquias à laicis juretur. Sic illum Deus adjuvet & illi sancti quorum sunt istæ reliquiae.

De libertis, ut non sint testes.

XV. Libertus & liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere permittantur, exceptis illis causis in quibus ingenuitas deesse, sicut præmissum est & de servis. Quia indignum nostra pensat clementia ut libertorum testimonia ingenius damna incutiant. Qui verò ex eisdem fuerint progeniti, ad testimonium à tertia generatione admittantur.

De commutatione.

XVI. Commutatio si non fuerit per vim vel metum extorta, talem qualem & emptio habeat firmitatem.

De fidejussore.

XVII. Si quis contempto fidejussore debitorem suum tenere maluerit, fidejussor & heres ejus à fidejussionis vinculo liberantur.

De personis judiciorum.

XVIII. In iudiciis quatuor debent esse personæ, accusator, defensor, testes, iudex. Accusator uti debet intentione ad amplificandam causam, defensor extenuatione ad minuendam, testes veritate, iudex æquitate.

De agnatis & cognatis.

XIX. Agnati sunt qui per virilem sexum descendunt, cognati qui per feminum. Et ideo patrum vel patruorum filij & agnati sunt & cognati. Avunculi verò & avunculorum filij cognati sunt, non agnati.

De falsa moneta.

XX. De falsa moneta jubemus ut qui

eam percussisse comprobatus fuerit, manus ei amputetur. Et qui hoc consensit, si liber est, sexaginta solidos componat. Si servus, sexaginta ictus accipiat.

De homicidis ad Ecclesiam confugientibus.
V. 193. XXI. Homicidis vel ceteris reis qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, nullus eis victus detur.

De latronibus.
V. 106. Add. 1v. 142. XXII. De latronibus præcipibus observandum ut pro prima culpa unum oculum perdat, de alia verò natus ei truncentur. De tertia culpa, si non emendaverit, morietur.

De die dominico.
V. 340. XXIII. Si quis die dominico opera servilia fecerit, liber homo si boves junxerit, dextrum bovem perdat. Et si alia quæ prohibita sunt fecerit, sacerdotibus illa emendet sicut de reliquis negligentibus iudicibus emendari solet, & penitentiam insuper accipiat. Similiter de præcipuis festivitibus.

De empto à fure.
V. 344. XXIV. Si quis de fure neficiens aliquid emerit, querat accepto spatio firem. Quem si non potuerit invenire, probet se sacramento innocentem, & rem restituat,

& furem querere non omittat. Quod si furem celaverit, & perjurasse postea detectus fuerit, tanquam fur & ipse damnetur.

De alieno animali occiso.
XXV. Si quis casu faciente occiderit alienum animal, & non negaverit, simile dare non tardet, & cadaver mortui accipiat.

De compositione incensa domus.
XXVI. Si quis incenderit alienam domum, primò omnia ædificia restituat, & quicquid ibi arserit componat, & insuper l. x. solidos, & publica penitentia multetur. Et quotquot homines de ipso incendio evaserint, unicuique secundum legem suam componat, & quicquid perdidit restituat.

De via convicinali.
XXVII. Si quis viam convicinali vel pastorem clausit, cum sua lege componat, & ipsam viam aperiat.

De rebus commendatis incensis.
XXVIII. Si cui commendate res fuerint, vel tradite ad vendendum, & in domo ejus cum rebus suis .....
Cetera desunt in MS.

PIPPINI PRINCIPIS CAPITVLARE SVESSIONENSE

Datum anno Christi DCCXLIV. in plena synodo.

IN Dei nomine & Trinitatis. Anno DCCXLIV. ab incarnatione Christi, sub die VI. Nonas Martij, & Luna XIV. in anno secundo Childerici Regis Francorum, ego Pippinus Dux & Princeps Francorum. Dum pluribus non habetur incognitum qualiter nos in Dei nomine unà cum consensu Episcoporum sive sacerdotum vel fervorum Dei consilio, sive Comitum & optimatum Francorum, colloquij apud Sueffionis civitatem synodum vel Concilium facere decrevimus. quod ita in Dei nomine & fecimus.

INCIPIVNT CAPITVLA.

- D**E fide Nicena, & canonibus antiquis toto regno promulgandis.
- De synodo singulis annis congreganda.
Et de Adalberto heretico in synodo damnato.
- De Episcopis per civitates ordinatis sub Archiepiscopo Abale & Aräoberto. De
- monachis. Et ut Abbates in hostem ipsi non eant, sed mittant. Et Clerici à fornicatione, habitu laico, & venatione abstineant.
4. Ut laici fornicationem omnem, perjuriam, falsa testimonia devitent, Ecclesiamque tutentur. Et ut Presbyteri parrochiarum Episcopo suo sint subiecti.